

Фенко Марія Ярославівна,

ORCID ID: 0000-0003-2000-2348

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Мацюк Зоряна Сергіївна,

ORCID ID: 0000-0001-7915-742X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Гац Георгій Опанасович,

ORCID ID: 0000-0002-5287-9219

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Кордиш Ольга Ігорівна

ORCID ID: 0009-0006-8241-8719

магістрантка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ І МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

PHYSICAL ACTIVITY AND SPEECH DEVELOPMENT: INTEGRATION PROCESSES IN PRESCHOOL EDUCATION

Сучасна педагогічна наука переосмислює традиційні підходи до розвитку дитини, інтегруючи знання з різних галузей для формування цілісного освітнього простору. Особливу увагу в контексті дошкільної освіти зосереджено на мовленнєвому розвитку, оскільки саме мова є ключовим інструментом пізнання, соціалізації та самовираження.

У старшому дошкільному віці, коли дитина активно експериментує з мовленнєвими структурами та розширює сферу комунікативних можливостей, формування словникового багатства стає пріоритетним завданням. Актуальним залишається питання про вибір лексичних пластів, які не лише збагатять мовлення, але й сприятимуть розвитку когнітивних, емоційних та соціальних компетентностей дитини дошкільного віку.

Як специфічний сегмент мови, спортивна лексика, постає перспективним інструментом для досягнення означен вище цілей, адже вона об'єднує поняття пов'язані з руховою активністю, правилами гри, інструктажем, командною взаємодією та здоров'ям. Власне це і робить спортивну лексику вагомою частиною повсякденного досвіду дитини. Використання спортивних термінів у комунікації не лише розширює словниковий запас, але й формує в дітей дошкільного віку уявлення про здоровий спосіб життя, розвиває просторову уяву, логічне мислення та вміння діяти за алгоритмом. Крім того, спорт як соціокультурний феномен створює природний контекст для вдосконалення мовленнєвих навичок через ігрові ситуації, емоційну включеність і прагнення дітей імітувати поведінку дорослих. Актуальність наукового пошуку зумовлена потребою у створенні інноваційних педагогічних технологій, які поєднували б рухову активність із мовленнєвими дидактичними вправами, що відповідає діяльнісному та компетентнісному підходам у освіті.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, інтеграція, словникове багатство, спортивна лексика, дошкільна освіта, діти дошкільного віку.

Modern pedagogical science rethinks traditional approaches to child development, integrating knowledge from various fields to form a holistic educational space. Particular attention in the context of preschool education is focused on speech development, since language is a key tool for cognition, socialization, and self-expression.

In the older preschool age, when the child actively experiments with speech structures and expands the sphere of communicative possibilities, the formation of vocabulary becomes a priority task. The question of choosing

lexical layers that will not only enrich speech, but also contribute to the development of cognitive, emotional and social competencies of a preschool child remains relevant.

As a specific segment of language, sports vocabulary appears as a promising tool for achieving the above goals, because it combines concepts related to motor activity, game rules, instruction, team interaction and health. This is what makes sports vocabulary an important part of a child's everyday experience. The use of sports terms in communication not only expands the vocabulary, but also forms in preschool children an idea of a healthy lifestyle, develops spatial imagination, logical thinking and the ability to act according to an algorithm. In addition, sports as a socio-cultural phenomenon create a natural context for improving speech skills through game situations, emotional involvement and the desire of children to imitate the behavior of adults.

The relevance of scientific research is due to the need to create innovative pedagogical technologies that would combine motor activity with speech didactic exercises, which corresponds to the activity and competence approaches in education.

Key words: speech development, integration, vocabulary, sports vocabulary, preschool education, preschool children.

Постановка проблеми. У Державному стандарті дошкільної освіти [1], розвиток комунікативної компетентності визначено як один з ключових завдань у цьому віковому періоді. Специфіка дошкільного дитинства передбачає формування умінь співпраці, розуміння різних точок зору, постановку мети спілкування та досягання його результату, а також використання стратегій для вирішення конфліктних ситуацій.

У старшому дошкільному віці, коли дитина активно експериментує з мовними структурами та розширює комунікативні можливості, формування словникового багатства стає пріоритетним завданням. Водночас актуальним залишається питання про вибір лексичних пластів, які не лише збагачають мовлення, а й сприятимуть розвитку когнітивних, емоційних та соціальних компетентностей.

Спортивна лексика – вагомий інструмент мовленнєвого, когнітивного та соціального розвитку старших дошкільників. Її інтеграція в освітній процес:

- розширює понятійний апарат дітей за рахунок термінів, пов'язаних із видами спорту, інвентарем, правилами, діями та емоціями;
- формує уявлення про здоровий спосіб життя через асоціацію фізичної активності з позитивними емоціями та соціальною взаємодією;
- розвиває комунікативні навички, навчає дітей описувати власні дії, висловлювати думки, давати інструкції та підтримувати діалог у команді.

Інтеграція у закладі дошкільної освіти – це процес поєднання різних аспектів навчання та виховання в єдину цілісну систему, що сприяє всебічному розвитку дітей. Вона передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок з різних освітніх напрямів. Фізична активність та мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку знаходяться

у тісному взаємозв'язку, що забезпечує комплексний підхід до розвитку дитини. Цей зв'язок можна розглянути через кілька основних аспектів: стимуляція мовлення через рухову активність; розширення словникового запасу дошкільників; розвиток соціальних навичок дошкільників.

Аналіз сучасних досліджень і наукових публікацій підтверджує актуальність теми та сталий інтерес науковців до питання інтеграції в освіті. Оскільки інтеграція є багатограним і багатоаспектним явищем, її досліджують у різних напрямках. Формування комунікативної та лексичної компетентності дітей дошкільного віку є одним із провідних напрямів у сучасній педагогічній науці. Ця проблема стала предметом ґрунтовного науково пошуку низки дослідників, зокрема А. Богуш, Л. Артемової, Н. Бібік, М. Вашуленка, Т. Піроженко, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманської та ін.

Мета статті – проаналізувати інтеграційні процеси в освітньому просторі ЗДО, зокрема інтеграцію фізичного та мовленнєвого розвитку дітей передшкільного віку та запропонувати основні форми, методи, прийоми, засоби, що сприяють розвитку словникового запасу старших дошкільників спортивною лексикою.

Для розв'язання окресленої проблеми та досягнення мети використано наступні **методи**: теоретичні – аналіз педагогічних, психологічних і навчально-методичних джерел із теми дослідження; їх систематизація й узагальнення; емпіричні – добір і обробка емпіричних даних (спостереження, бесіди, вивчення навчально-виховної документації тощо).

Виклад основного матеріалу. Поняття «інтеграція» – різноаспектне. Його трактують у мовознавчому, філософському, логічному, соціологічному, ґносеологічному та інших контекстах. Так, наприклад, у Великому тлумачному словнику

сучасної української мови зазначається, що «інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі» [3, с. 500].

У педагогічному словнику (за редакцією М. Ярмаченка) «інтеграція означає стан зв'язності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, так і процес, що веде до такого стану» [7, с. 229].

Зміст поняття «інтеграція» найбільш повно відображає визначення, наведене дослідницею М. Прокоф'євою: «Інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» [8]. Тобто інтеграція – це процес об'єднання різних елементів в єдину цілісну систему або структуру.

Інтеграцію в освіті розглядають як:

- а) педагогічний процес;
- б) педагогічний принцип;
- в) як створення нової цілісної педагогічної системи;
- г) результат освітньої діяльності, тобто нерозривно пов'язаної єдиної цілісності, нової інтегрованої якості [9].

Інтеграція у ЗДО, на думку К. Крутій, це природний динамічний процес, що передбачає взаємопроникнення і взаємозв'язок елементів, розділів та освітніх напрямів на основі системного й усебічного розкриття процесів і явищ, спрямований на забезпечення цілісності знань та вмінь дітей дошкільного віку [6, с. 3].

А. Богуш під інтегрованим освітнім процесом у ЗДО розуміє цілеспрямовану організацію і конструювання об'єднаного змістового контенту за змістовими напрямками БКДО, завдяки якому в здобувачів освіти (дітей дошкільного віку) формується цілісність знань (нові інтегровані «неопоняття») через доцільний взаємозв'язок, взаємодію, взаємопроникнення різних освітніх сегментів у взаємодії різних видів діяльності [2, с. 124].

За словами Н. Гавриш, інтеграція різних сфер діяльності, включаючи музичну, образотворчу, літературну, комунікативну, рухову та інші, сприяє створенню цілісної картини світу.

Принцип інтеграції стимулює культурно-ціннісне пізнання та уявлення дітей про навколишній світ [4, с. 48]. Отже, у контексті освіти інтеграція означає поєднання різних освітніх компонентів або підходів для досягнення комплексного розвитку здобувачів освіти.

Інтеграція у закладі дошкільної освіти – це процес поєднання різних аспектів навчання та виховання в єдину цілісну систему, що сприяє всебічному розвитку дітей. Вона передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок з різних освітніх напрямів.

У практиці дошкільної освіти принцип інтеграції реалізується через:

- інтеграцію змісту дошкільної освіти (інтеграцію змісту різних освітніх ліній і специфічних видів діяльності дітей з опанування освітніх ліній);
- інтегративні якості особистості дитини як результат дошкільної освіти, а також основа й єдині цільові орієнтири базової культури дитини дошкільного віку;
- інтеграцію різних типів організацій (дошкільної, загальної, додаткової освіти, соціокультурних центрів, бібліотек, клубів) і груп дітей дошкільного віку, які надають різні можливості для розвитку дітей та забезпечують позитивну соціалізацію дошкільників [5, с. 418].

У дошкільній освіті виокремлюють шість типів інтеграції (рис. 1).

Варто зазначити, що інтеграція у закладі дошкільної освіти полягає у застосуванні цілісного підходу, що поєднує різні освітні сфери, зокрема фізичне виховання, мовленнєвий розвиток, а також ігрову та творчу діяльність, для всебічного розвитку дитини. Інтегрований підхід у фізичній культурі спрямований на те, щоб рухова діяльність супроводжувалась вербальними методами навчання, емоційним схваленням та наочним показом, що створює умови для кращого засвоєння матеріалу та формування позитивного ставлення до фізичної активності. Це сприяє розвитку творчих здібностей, мотивації до активності, соціальних та когнітивних навичок дітей.

У закладах дошкільної освіти застосовують різноманітні форми інтеграції: заняття з елементами театралізації, музично-ритмічні рухи, ігри з елементами спорту, комплексні фізкультурні заняття, тематичні маленькі олімпійські ігри. Важливо, що фізичне виховання не розглядається ізольовано, а як частина загальної освітньої програми, що включає розвиток рухових умінь, знань про тіло, фізичну гнучкість і витривалість,

Рис. 1. Типи інтеграції

а також соціальний і емоційний розвиток дитини. Основна мета – забезпечити гармонійний розвиток особистості.

Власне однією з форм реалізації інтегрованого підходу є інтегровані заняття. Н. Гавриш зазначає, що інтегровані заняття – це форма навчально-виховної діяльності, що поєднує знання з різних освітніх сфер навколо спільної теми. Такий підхід сприяє глибшому сприйняттю матеріалу, активізує мислення, збагачує емоційний досвід дітей і дозволяє розглядати явища комплексно. Систематичне впровадження інтегрованих занять розвиває системне мислення, стимулює уяву та формує позитивне ставлення до навчального процесу [5, с. 20].

Інтегроване заняття – це особливим чином організована елементарна навчальна діяльність дітей дошкільного віку, зміст якої має складну структуру, що охоплює кілька різних компонентів, характеризується визначеними вирішеннями, що охоплює кілька різних компонентів, характеризується визначеними відношеннями і силою взаємодії, сприяє формуванню в дошкільників цілісної картини Всесвіту [6].

Окрім цього, методисти пропонують формат інтегративних днів, у межах яких зміст навчання будується навколо мегатеми, що охоплює кілька занять. Такий підхід розширює межі традиційного навчального процесу, залучаючи дітей до спільної проєктної діяльності разом із дорослими, що завершується отриманням конкретного результату [4, с. 20].

Фізична активність та мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку знаходяться в тісному взаємозв'язку, що забезпечує комплексний підхід до розвитку дитини. Цей зв'язок можна простежити крізь призму кількох основних аспектів.

Стимуляція мовлення через рухову активність. Одним із ключових аспектів є вплив рухової діяльності на розвиток мовлення. Виконання фізичних вправ, що супроводжуються усними інструкціями, сприяє розвитку слухової пам'яті та уваги у дітей. Наприклад, під час ігор, таких як «Обігни конус!» або «Підкинь м'яч!», діти навчаються не тільки виконувати рухи, а й сприймати та виконувати усні вказівки, що є важливою складовою процесу формування мовленнєвих навичок. Крім того, вправи з музикою, які включають ритмічні стрибки під лічилку або спів під час руху, сприяють розвитку фонематичного слуху, відчуття ритму та координації рухів, що безпосередньо пов'язано з орфоепічними навичками. Дихальні вправи, такі як надування кульок або «квіткове дихання» у йозі, розвивають мовленнєве дихання, що є важливим елементом для виразного мовлення.

Розширення словникового запасу дошкільників. Фізична активність також сприяє розширенню словникового запасу дітей. Заняття спортом вводять нові терміни та поняття, що сприяють збагаченню активного словника. Наприклад, вивчення термінів, пов'язаних із фізичними вправами, такими як «гімнастика», «команда», «перемога», а також дієслів на позначення дій («кидати», «стрибати», «координувати»), розширює мовленнєву компетенцію дошкільників. Ігри, що включають використання просторово-часових орієнтирів, таких як «праворуч», «вище», «швидше», формують у дітей здатність правильно сприймати й використовувати такі поняття в контексті фізичних вправ.

Розвиток соціальних навичок дошкільників. Фізична активність також важлива для розвитку соціальних навичок дітей. Командні ігри, як

футбол, естафети чи танці, сприяють розвитку комунікативних навичок, навчають дітей вести діалог, виражати думки та розв'язувати конфлікти за допомогою мовленнєвих засобів. Протягом таких ігор діти використовують мовлення для координації своїх дій у команді (*«Нумо передай м'яч!»*). Обговорення результатів гри допомагає дітям опановувати емоційну лексику та висловлювати свої почуття, що є важливою складовою емоційного інтелекту (*«Ми перемогли!»*, *«Не засмучуйся!»* тощо).

Розглянемо основні форми, методи, прийоми, засоби, що сприяють розвитку словникового запасу старших дошкільників спортивною лексикою:

1. *Мовлення інструктора/вихователя.* Як відомо, діти прагнуть наслідувати поведінку дорослих. Мовлення дітей формуватиметься під впливом мовлення дорослих. Тому, якщо батьки або вихователь чітко, логічно і правильно викладають свої думки, дитина підсвідомо буде прагнути діяти так само. Особливу увагу слід приділяти правильності вимови слів, точному називанню вправ, вихідних положень, спортивних снарядів, інвентарю тощо. Наприклад: *«Станьте прямо, руки на пояс. Підстрибніть високо, як зайці!»*

2. *Лічилки, заклички, кричалки, девізи* – це вид дитячої творчості, невеликі віршики з чіткою римою та структурою, що мають жартівливий характер і використовуються для випадкового вибору учасника гри, залучення до гри тощо. Лічилки та заклички сприяють розвитку чіткої артикуляції та дикції у дітей дошкільного віку, наприклад: *«Стоїть верба над потоком. Похилилась трохи боком. Похилилась до води – Ти лови»*. Девіз: *«У здоровому тілі – здоровий дух!»*. Промовка: *«В ногу-раз! В ногу-два! Ось і море, і вода. Будемо купатись. Сили набираються»*.

3. *Пояснення правил гри та техніки безпеки під час виконання вправ та з інвентарем.* У будь-якій грі є певні правила, які організатор повинен пояснити гравцям. Спочатку доцільно розповісти про правила дорослому (інструктору, вихователю), а потім запропонувати дітям виконувати це самостійно. Пояснення правил гри сприяє розвитку логічності, чіткості мовлення, підвищенню самооцінки. У процесі пояснення правил дитина вчиться будувати речення згідно з нормами та правилами мови.

4. *Різні види ігор із мовним супроводом:* рухливі колективні ігри, народні ігри, ігри з кольорами, інтерактивні ігри тощо. Такі ігри

поєднують рухову активність із мовленнєвою діяльністю, що сприяє кращому запам'ятовуванню нових слів у природному контексті. Наприклад, гра *«Знайди пару»*. Вихователем використовуються картки зі зображенням спортивного інвентарю та окремі картки з їх назвами. Діти мають знайти відповідні пари, коментуючи свій вибір (*«Це ракетка – нею грають у теніс»*). Гра *«Спортивна естафета зі словами»*. Діти виконують рухові завдання (біг, стрибки, кидки м'яча), а після кожного етапу називають спортивний термін, пов'язаний із дією (*«штовхнути м'яч»*, *«стрибнути в довжину»* тощо).

5. *Проектна діяльність* сприяє активному засвоєнню нової лексики, оскільки діти занурюються в тематичне середовище та виконують практичні завдання. Наприклад, проект *«Мій улюблений вид спорту»*. Діти готують презентацію (малюнки, аплікації) про обраний вид спорту, використовуючи лексику (*«гімнастика»*, *«турнік»*, *«тренування»* тощо). Проект *«Спортивний репортаж»*. Діти імітують спортивне змагання з коментатором (дитина описує дії гравців: *«Він біжить до фінішу! Це перемога!»*).

6. *Цифрові технології.* За допомогою цифрових технологій діти можуть переглянути короткі відео про види спорту з подальшим їх обговоренням (*«Що робить гімнаст? Яке обладнання він використовує?»*). Актуальними є інтерактивні вікторини (наприклад, на платформі Kahoot!). Діти можуть обирати правильні назви спортивних предметів або дій на екрані.

7. *Творчі вправи* допомагають дітям не лише запам'ятовувати нові слова, а й розвивати уяву, асоціативне мислення та мовленнєві навички. Наприклад, діти придумують порівняння (*«Стрибаю, як кенгуру»*, *«Біжу швидко, як гепард»* тощо) чи колективно створюють розповідь із використанням слів: *«команда»*, *«тренери»*, *«медаль»*, *«чемпіон»* тощо.

8. *Сенсорно-мовленнєві практики.* Наприклад, діти шукають із заплющеними очима спортивний інвентар (маленький м'яч, скакалку тощо) і називають його, описуючи властивості (*«гладкий»*, *«пружний»* тощо).

Таким чином, інтеграція фізичного та мовного розвитку дітей дошкільного віку є важливою складовою гармонійного розвитку особистості дитини, оскільки забезпечує і фізичну, і психічну підготовленість. Використання різноманітних методів та форм діяльності робить заняття фізкультурою корисними та захопливими.

Ефективність представлених методик базується на кількох ключових принципах. По-перше, це принцип поєднання руху та мовлення, коли фізична діяльність супроводжується вербальними коментарями, що забезпечує одночасну роботу моторної та мовленнєвої пам'яті. По-друге, принцип багаторазового повторення лексичних одиниць через різні види активності, що сприяє їх міцному засвоєнню. По-третє, принцип емоційного залучення, який реалізується через використання змагальних елементів, творчих завдань, рольових ігор, що підвищують інтерес та мотивацію дітей до навчання. По-четверте, принцип індивідуалізації, що передбачає врахування інтересів кожної дитини, адаптацію лексичних завдань відповідно до її уподобань та рівня мовленнєвого розвитку [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інтеграція фізичного та мовленнєвого розвитку в дошкільній освіті

є ключовим механізмом формування цілісного світогляду дитини, де рухова активність і мовленнєва діяльність взаємодоповнюють одна одну. Цей підхід сприяє гармонійному розвитку когнітивних, емоційних, соціальних і фізичних аспектів особистості, перетворюючи фізкультуру та спорт на інструмент мовленнєвої активізації; забезпечує синергію між рухом і словом: виконання вправ, супроводжених вербальними інструкціями, розвиває слухову пам'ять, увагу, фонематичний слух і мовленнєве дихання.

Інтеграція фізичного та мовленнєвого розвитку перетворює спорт на міст між тілом і розумом, де кожен рух стає основою для пізнання, комунікації та творчості. Подолання чинних обмежень і системне впровадження інноваційних методик закладуть фундамент для виховання покоління, здатного до здорового способу життя, критичного мислення та ефективної соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція / наук. кер. Т. Піроженко; авт. кол.: О. Байер, О. Безсонова, Н. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А. М. Інтегрований підхід у дошкільній освіті: мода чи вимога часу? Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса : ПНПУ ім. К. Ушинського, 2023. № 3(144). С. 121–127.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. ред. Бусел В.Т. К.: Ірпінь ВТФ «Перун», 2005. 728 с.
4. Гавриш Н.В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2011. № 1 (1). С. 16–20. 23
5. Котелянець Н. Інтеграція в дошкільній освіті. Грааль науки. 2022. № 11. С. 416–420. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.074>
6. Крутий К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. Дошкільне виховання. 2018. № 7. С. 2–7.
7. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка К.: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
8. Прокоф'єва М. Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2008. 21 с.
9. Психолого-педагогічний супровід формування професійно-методичної спрямованості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти: (колективна монографія) / А. Богуш, Л. Березовська, С. Діхтяренко, Н. Маліновська, Р. Найда / за загальною і науковою редакцією дійсного члена НАПН України доктора педагогічних наук, професора А. Богуш. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 324 с.
10. Фенко М., Кордиш О. Мовленнєва діяльність крізь призму синергетичної методології дошкільної лінгводидактики. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Ушинського. Випуск 1 (150). Одеса. 2025. С. 140–145.

© Фенко М. Я., Мацюк З. С., Гац Г. О., Кордиш О. І.
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Стаття надійшла до редакції 19.10.2025

Стаття прийнята 10.11.2025

Стаття опублікована 01.12.2025